

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Cilt 6, Sayı 14 (Aralık 2017), s. 90-106.
DOI: 10.25068/dedekorkut143
ISSN: 2147 - 5490, Samsun- Türkiye

Özgün Makale/ Original Article

Çeliş Tarihi: 30. 11. 2017
Kabul Tarihi: 27. 12. 2017

18. Yüzyılda Bir İntihalin Yansıması: Vâsık'ın Bâkî'yi İntihalleri

Reflection of A Plagiarism In 18th Century: Plagiarism of Vâsık From Bâkî

Hasan KAPLAN*

Öz

Bilim dünyasında bir bilgiyi kaynağına yer vermeden kullanma ve kendine ait gösterme olarak görülen intihal, güzel sanatlarda bir sanatkârın hayalini, lafzını, kurgusunu, kompozisyonunu kısmen veya tamamen alan yahut çeşitli düzeydeki değiştirme ve dönüştürme çabalarıyla ilk sahibini unutturmaya çalışan sanatkârın eyleminin karşılığı olarak kullanılmaktadır. İntihal her dönem görülen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yer yer divan edebiyatının şair ve yazarlarında da intihal veya onun alt basamaktaki bazı uygulamalarına rastlamak mümkündür. Bu çalışmada 18. yüzyılda yaşayan Vâsık'ın 16. yüzyıl şairi Bâkî ile ortaklık gösteren şiirlerinin intihal bağlamında taşıdığı özellikler üzerinde durulmuştur. Divan edebiyatında intihal aramak, birtakım zorluklar içermektedir. Divan edebiyatının nazire edebiyatı oluşu, geleneğin ortak tem ve hayal dünyası, belagatte intihal (sirkat-i şi'r) etrafında oluşan özel terminoloji intihal konusuna daha geniş bir açıdan yaklaşmayı gerektirmektedir. Bu gereklilikten hareketle Vâsık'ın Bâkî'den (ç)alıntı olabilecek şiirleri divan şiiri geleneğinin, belagatin ve tezkire yazarlarının yaklaşımıyla farklı yönlerden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İntihal, nazire, taklit, sirkat, Vâsık, Bâkî.

Abstract

In the science world, plagiarism which means using an information without giving its source and represent it as of its own is used as the counterpart of the act of the artist trying to make his or her first owner forget with the attempt to change and convert the artist's imagination, lyrics, fiction and composition partially or completely at various levels. Plagiarism emerges as an implementation that is seen every time. It is possible to come across plagiarism or its subordinate practises in work of poets and writers in divan literature. This study focuses on the characteristics of poetry of Vâsık who lived in the 18th century, in the context of plagiarism and relation to Bâkî's poems. Searching for plagiarism in the texts of divan literature involves some difficulties. Being the fact that divan literature is nazire literature and the special terminology that emerges around the common theme of the tradition and the world of

*Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antakya/HATAY.
El-mek: h1982kaplan@hotmail.com

imagination, plagiarism (sirkat-i şî'r) requires a broader approach to plagiarism. Based on this necessity, Vâsık's poems which may be quoted/stolen from Bâkî have been examined in different ways with the approach of the tradition of divan poetry, rhetoric and poets.

Key Word: Plagiarism, nazire, counterfeit, stealing, Vâsık, Bâkî.

Giriş

İntihal, en genel anlamıyla kişinin kendisine ait olmayan bilgiyi veya eseri kaynağına işaret etmeden aşırması, kısmen veya tamamen kendisine ait göstermesidir. Bilim dünyasında intihal, bilgi aşırmanın karşılığı olarak kullanılmaktadır. İntihal, güzel sanatlarda da aşırma eylemi için kullanılan bir terimdir. Resimde reproduksiyon ile karşımıza çıkan intihal, müzikte beste ve ezgi hırsızlığı şeklinde görülmektedir. Güzel sanatların bir alt dalı olan edebiyatta ise söz, anlam, hayal ve şekil hırsızlıkları gibi oldukça geniş bir alanda karşımıza çıkmaktadır.

Divan edebiyatında intihal bağlamında değerlendirilebilecek bazı uygulamalara rastlanmaktadır. Ancak divan edebiyatının geleneksel yapısından kaynaklanan bazı yönler, intihali farklı açılardan değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Divan edebiyatının nazire edebiyatı oluşu, belagatte intihalin ahz u serika başlığı altında incelenip bazı başarılı ahzlara (almalara) müsaade edilmesi, şuara tezkirelerinde sirkat-i şî' re yönelik değerlendirmeler, divan edebiyatında daha on dördüncü yüzyılda şairlerin birbirlerini intihalle suçlamaları¹ ve söz hırsızlığına dair bakışlarını çeşitli şiirlerinde yansıtılmaları intihali farklı yönlerden incelemeyi gerekli kılmaktadır².

¹ On dördüncü yüzyılda Ahmedî, "İskender-nâme" adlı mesnevisinde Gülşehrî'yi tercüme, taklit ve aşırma ile suçlarken *Divan*'ında da Şeyhoğlu'nu tercüme ve intihalle itham eder.

Hışten-binlik anun behri degül
Ahmedidür şükr Gülşehrî degül

Kendüzin düzüp-durur ol bir fakîr
Kim ana muhtâcdur şâh u emîr

Kendünündür her ne varsa nakd-i hâs
Ayruğun gışşından olmuşdur halâs b. 443-445 (Akdoğan t.y.)

Şeyhoğlu değülem ki didüğüm sözün kamu
Kimesi tercüme ola vü kimi müntahal K. 55/27 (Akdoğan t.y.: 139)

Bu suçlamalar 15. yüzyılda da devam eder. Tâci-zâde Cafer Çelebi, "Heves-nâme" adlı mesnevisinde Şeyhî ve Ahmet Paşa'yı tercüme, taklit, orijinal ve yeni bir söyleyiş geliştirememekle itham eder, onların şair sayılmaması gerektiğini belirtir.

Bu hâl ile yine ey merd-i üstâd
Birinün dahı yok şânında icâd

Mu'ayyen her birinün hâli kâli
Olupdur terceme ulu kemâli

Ararsan her birinün defterini
Tetebbu' eyler isen sözlerini

Bulmazsın birinde ma'ni-i hâs
Bulursın gayrûn âhengine rakkâs

Hayâl-i hâssa çün kâdir değüller
Hakikatde bular şâ'ir değüller b. 524-528 (Sungur 2006: 208-209)

Şairlerin birbirlerine yönelik suçlamalarına dair tezkirelerde de çeşitli malumatlar vardır. Hayâlî Bey, hem Mîrek Tabib hem de Meşrebî tarafından intihalle suçlanmıştır. Tezkireler Zâtî ile Mesihî, Zâtî ile Revânî arasında bu türden suçlamalara dair bilgiler vermektedir. Bunların yanı sıra doğrudan tezkire yazarları tarafından da intihal yapmakla suçlanan şairler olmuştur.

² Divan şiirinde intihale yönelik farklı bakışlar ihtiva eden şu çalışmada bu konu hakkında ayrıntılı bilgi bulunabilir. Hasan Kaplan (2017). "Divan Edebiyatında İntihal: Alıntı mı Çalıntı mı?". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 40: 39-98.

Divan edebiyatında intihal, terim olarak yer almamaktadır. Bunun yerine belagat kitaplarında “ahz u sirkat” veya “serikât-i şî'riyye” başlığı altında “nesh, mesh, igare, selh, ilmam...” gibi sirkatin yapıma şeklini belirten terimler kullanılmıştır. Belagat kitaplarında “ahz u sirkat” başlığı altında “nesh, musalata, mesh, igare, selh, ilmam, tazmin, tevarüd, telmih, iktibas, irsal-i mesel” gibi terimlere yer verilmiştir. Bu terimlerden bir kısmı (nesh, musalata) bugünkü anlamda intihalin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bir kısmı ise (irsal-i mesel, iktibas, telmih) toplumun ortak malı olarak görülen malzemeyi, şiirine dâhil eden şairin kullandığı edebî sanatları karşılamaktadır. Belagat kitaplarında bu başlıkların yer alması aslında sirkat-i şî'rde alma ve çalmanın birbirinden ayrı değerlendirildiğini göstermekte; almanın şekline, derecesine ve şairin aldığı lafzı, manayı veya hayali daha başarılı ve güzel söylemesine göre uygulamaya farklı yaklaşıldığını ortaya koymaktadır. Belagat yazarları, sirkat-i şî'r başlığı altında bazı uygulamalara müsamaha göstermişlerdir. Yazarlar, şairin yazdığı şiir bir meziyet taşıdığına, şair aldığı şiiri ilkinden daha güzel söylediğinde, şiir üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunarak şiiri kendisine ait kıldığında şairin yaptığı işi, ayıplanmış ve reddedilmiş bir iş olarak değil, bilakis makbul bir iş olarak görmüşlerdir (Saraç 2004: 244; Kılıç 2007: 102)³.

İntihal ve onun alt basamaktaki bazı uygulamaları belagatte iki başlıkta (zahir ve gayrizahir) incelenmiş; “nesh, mesh, igare, selh, ilmam” gibi uygulamalar zahir (açık) hırsızlık olarak nitelendirilmiştir. Bu uygulamalar, bazen iç içe bazen de ayrı birer madde başı olarak değerlendirilmiştir. Nesh ve intihal, sözlerinin dizilişini değiştirmeden anlam ve lafzı birlikte alma olarak tanımlanmıştır (Abdünnâfi 1289: 218; Mehmed İzzet 1325: 217). Burada lafzın eş veya zıt anlamlılarıyla değiştirilebileceği belirtilmiştir (Mehmed İzzet 1325: 217; Akdemir 1999: 3). Mesh ve igare, kısmi söz ve mana değişikliği olarak görülmüştür. Lafızlarda ufak tefek değişikliklerle kelimelerin yerlerinin değiştirilip mananın aynen alınmasına mesh ve igare denmiştir (Abdünnâfi 1289: 219; Saraç 2004: 244). Selh, başkasının beytindeki kelimeleri değiştirerek, farklı sözcükler kullanarak o şairin anlamını tekrarlamanın; ilmam da başka şairlerden yapılan mana intihalinin karşılığı olarak kullanılmıştır (Uysal 2010: 180). Her iki terim birlikte ele alındığında selh ve ilmamın, lafızlarda değil anlamda yapılan intihal türü olduğu söylenmiştir (Süleyman Paşa 1288: 86; AYTEKİN 2006: 233-236).

Sirkat-i şî'rin açık olarak yapılanının yanı sıra gayrizahir olarak nitelenen, açık olmayan alma ve çalmanın da farklı şekillerinin olduğu görülmektedir. Bunlar, divan edebiyatında nazire geleneğinin yansımalarını andırmaktadır. Belagat kitaplarında gayrizahir olarak görülen sirkat türleri şunlardır (Bilgegil 1989: 344-345; Saraç 2004: 244; Kılıç 2007: 103):

Türk ve dünya edebiyatlarında intihal konusunu örnekler eşliğinde ele alan şu eserde, intihal esinlenmeden etkilenmeye, öykünmeden alma ve aşırma farklı yönlerden ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir: Bk. Hayri K. Yetik (2005). *Edebiyatta Çalıntı*. İstanbul: İnkılâp Yayınları. Hece Dergisi'nin 107. sayısı da “Edebiyatta İntihal Dosyası” olarak yayımlanmış, farklı yazarlar tarafından intihal değerlendirilmiştir.

³ Benzer bir bakış açısı 17. yüzyıl şair tezkirelerinden *Riyâzî's-Şu'arâ*'nın dibacesinde de görülmektedir. Riyâzî, tezkiresinde makbul şairleri dörde ayırarak incelemiştir. Bunlardan ilki yeni manalar icat etmede ihtira sahibi olanlar yani yaratıcı şairlerdir. İkincisi önceki manaya yeni bir mana ekleyerek ona güzellik verenlerdir. Üçüncüsü önceden söylenmiş manayı güzel bir ifade ile söyleyen, daha güzel belirtenlerdir. Dördüncüsü önceden söylenmiş manadan farklı anlamlar çıkaranlardır. Yani önceki buluşa başka bir mana verenlerdir. Riyâzî, bunun eğer öncekinden üstün ise makbul olduğunu, eşit seviyede olması durumunda ise reddedilmediğini söyler. Ancak üstünlük ilk eserde kalır, ikincisi ilkinden aşağı olursa bunun hoş karşılanmadığını ve kabul görmediğini belirtir (Açıkgöz 2017: 23). Riyâzî'nin bu değerlendirmeleri belagat yazarlarının hoş gördükleri gayrizahir sirkat türleri ile ortaklık arz etmektedir. Riyâzî, tıpkı belagat yazarları gibi başkasından mana almanın kabul edilebilir olmasını, uygulamanın bir meziyet ve orijinallik taşımasına bağlamış, ilkinden üstün ve başarılı olursa bunun makbul olduğunu ifade etmiştir. Bu bakış, günümüzde intihal olarak değerlendirilebilen mana alımlarının divan edebiyatında intihal olarak görülmediğini, divan edebiyatında önemli olanın farklı ve güzel bir ifade ile söylemek olduğunu ortaya koymaktadır.

1. İlk şiirin anlamıyla ikinci şiirin anlamı arasında benzerlik vardır.
2. İlk şiirin anlamı ikinci şiirin farklı bir yerinde kullanılır. Yani ilk şiirdeki mana ikincisinde farklı beyitlere dağıtılır.
3. İkinci şiirin anlamı ilk şiiri kapsar, ondan daha geniştir.
4. Şiirin anlamı değiştirilir. İkinci şiirin anlamı ilkinin nakizi olur.
5. İlk şiirin anlamının bir kısmı alınıp ikincisine eklenir.

Belagat kitaplarında gayrizahir sirkat türlerinin yapıma şekilleri, divan şiirinde yaygın olarak görülen nazirenin yapıma şekillerine dair birtakım özellikler içermektedir. Nazire şiirlerle zemin veya model şiirler arasında anlam ilişkisi görülebilir. Nazire yazan şairin bir amacı da tanzir ettiği şiiri aşmak ve ondan daha güzelini ortaya koymaktır. Nazire yazan şair, tanzir ettiği şiirden tazminde bulunabilir, ondan kısmen aldığı lafızla farklı hayaller kurup lafzı farklı bağlamlarda kullanabilir. Nazire şiirlerle zemin veya model şiirler arasında mazmun ortaklığı, muhteva birlikteliği; söz dizimi, kelime kadrosu, anlatım teknikleri ve hayal benzerliği görülebilir⁴. Ancak bu yakınlıklar, nazireyi bugünkü anlamda intihal olarak nitelendirmemize gerekçe değildir⁵. Nazire ve intihal, en başta amaç yönünden birbirinden ayrılmaktadır.

“Nazire, bir intihal değildir. Sanatın geniş dünyasında etkilenme, esinlenme, örnek alma gibi bazı uygulamaların bir yansımasıdır. Nazire, yeniden yazma ve düzenleme uğraşdır. Nazire, model alınan eseri güzelleştirme, aşma, eserden daha başarılısını meydana getirme endişesiyle şairin giriştiği bir uğraştır. Nazire, ben bunu daha güzel söylerim diyen şairin iddialı girişimidir. Nazire, bir izleme, etkilenme ve faydalanma işidir. Şair, nazire yazdığını kendisi belirtir veya başkaları nazire mecmuaları düzenleyerek nazireleri toplar ve ortaya koyar. Nazire yazdığını söyleyen şair, kendisi yeni bir yol açtığına, yeni bir mazmun yakaladığına, farklı bir kafiye ve redif bulduğunda dostlarını kendi şiirine nazire demeye çağırarak hem kendi şiirinin edebiyatın aktüel dünyasında kalmasını sağlar hem de nazirecilikte yeni bir halka oluşturur. Yani yapılan gizli değil, açık bir uygulamadır. İntihalde ise -bir şiir her şeyiyle aynen alınmadığında- kelimeleri, söz dizimini ve kısmen anlamı da değiştirerek başkalaştırma, dönüştürme, gizleme yoluyla kendine mal etme vardır. İntihal yapan şair, asıl şiir üzerinde bazı tasarruflarda bulunarak bilinçli bir şekilde onun ilk hâlini gizlemeye, okuyucuya ilk sahibini unutturmaya çalışır. Bunu da eğer gerçekten kendi yaratıcılığından bir şeyler ekleyerek yapabiliyorsa bir yönüyle yaptığı iş gelenek tarafından kabul de edilir. Ancak bu uygulamanın bile gelenekte intihalın alt başlıkları altında değerlendirildiği görülmektedir (Kaplan 2017: 42).”

Belagat yazarlarının gayrizahir sirkat türlerini hoş görmeleri ve bunların yapılmasına müsaade etmeleri, şairleri açıktan ve doğrudan alma yerine, hiç olmazsa nazire benzeri çalışmalara yönlendirmek istemeleri şeklinde düşünülebilir.

⁴ Nazire hakkında ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Cem Dilçin (1986). “Gazel”. *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 78-248; Cemal Kurnaz (2007). *Osmanlı Şair Okulu*. Ankara: Birleşik Yayınevi; G. Edith Ambros (1989). “Nazîre, the will-o’-the-wisp of Ottoman Divân poetry”. *Wiener Zeitschrift für die Kunde Des Morgenlands*, Band 79, s. 57-83; Fatih Köksal (2003). “Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı”. *Diriözler Armağanı Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı*, Haz. Fatih Köksal-Ahmet Naci Baykoca, Ankara: Bizim Büro Basımevi, s. 215-290; Fatih Köksal (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*. Ankara: Akçağ Yayınları; Hasan Kaplan (2015). “Bâkî’yi Yenilemeye Çalışan Bir Şair Ümidî ve Bâkî’ye Nazireleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, s. 221-263; Kemal Yavuz (2013). “Türk Şiirinde Nazire”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Hatıra Sayısı*, Y. 6, S. 10, s. 359-424; Mehmet Kalpaklı (2006). “Osmanlı şiir akademisi: Nazire”. *Türk Edebiyat Tarihi*, Ed. Talat Sait Halman vd., İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 133-137.

⁵ O. Fikri Sertkaya farklı şairlerin birbiriyle büyük benzerlikler gösteren şiirlerini tevarüd, nazire, adaptasyon ve intihal bağlamında değerlendirmeye çalışır. Bu kavramları tanımlayarak birbirinden farklarını ortaya koymaya çalışan Sertkaya, sirkat-i şiir’in edebî, sosyal, iktisadî ve farklı açılardan değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Bk. Osman Fikri Sertkaya (1999). “Tevarüd mü? Adaptasyon mu? Nazîre mi? Yoksa İntihâl Yani Sirkat-i Şiir mi?”. *İlmî Araştırmalar*, S. 7, s. 191-199.

Belagatte dair eserlerde “ahz u serika” başlığı altında tevarüd ve tazmine de yer verilmiştir. Tazmin, başka şairden birebir veya küçük değişikliklerle yapılan alıntının karşılığı olarak kullanılmıştır. Tazmin edilen mısra veya beyitlerin meşhur olması, herkesçe biliniyor olması tazmine işaret edilip edilmemesi noktasında bir ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda herkesçe bilinmeyen ve meşhur olmayan şair veya şiirlerden yapılan tazminlere işaret edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Menemenlizâde Tahir 1314: 127-128; Karabey vd. 2000: 119; Güneş 2006: 476-479). Belagat kitaplarında tevarüd de bir hırsızlık olarak görülmemiştir (Mehmed Abdurrahman 1309: 75; Râşid Aşkı 1318: 166). Geleneğe ve belagatte tazmin ve tevarüdün sınırları çizilmeye çalışılmışsa da bu konuda ölçütün şairlerin eline bırakılması, şairlerin bu uygulamaları zaman zaman suistimal etmelerine neden olmuştur. Şairlere intihallerine gerekçe bulma noktasında hem tazminin hem de tevarüdün meşru bir kapı araladığı söylenebilir⁶.

İntihal ve çeşitli düzeydeki söz, anlam, hayal, mazmun alımlarına dair bazı uygulamalara yönelik tezkire yazarları da değerlendirmelerde bulunmuşlardır⁷. Bu konuda 16. yüzyıl tezkirelerinde “hayide, suhan-çin, sirka(t), tıraş, tazmin, tevarüd, intikal, tercüme” gibi kelimelere rastlanmaktadır. Kaplan’a (2017: 72) göre, intihal kavramı sorgulanırken tezkire yazarlarının “ahz u serika”ya bakışlarının, intihal ve alt basamaklarına o dönemin edebî anlayışı çerçevesindeki yaklaşımlarının doğru bir değerlendirme için bilinmesi gereklidir. Tezkire yazarları, bu konuda bize bir kavram dünyası sunarken münekkit kimlikleriyle intihali nasıl ele aldıklarını da göstermektedirler. Tezkirelerde intihal, terim olarak yer almamıştır. Bunun yerine doğrudan intihal yapan şairlerin eylemi sirka(t) ile ifade edilmiş; çeşitli düzeydeki anlam, hayal, mazmun alımları “hayide, suhan-çin, tıraş” gibi kelimelerle anlatılmıştır. Tezkirelerde, yaratıcı şairlerle mukallid ve müteşair görünümlü şairler arasındaki farka dikkat çekilmiştir. Yaratıcı şairler, “icad, ibda, ihtira, sun” gibi kelimelerle vurgulanmış, mübdi ve muhteri olmakla övülmüşlerdir. Tezkirelerde “düzd-i sühan” yani söz hırsızlığıyla itham edilenler içinse çoğunlukla sirka(t) kelimesi tercih edilmiştir. Sirkatte ya şairlerin birbirlerine yönelik suçlamaları referans alınmış ya da bizzat tezkire yazarları kendi tespitleri doğrultusunda bu değerlendirmeyi yapmışlardır. Tezkirelerde intihal ve onun alt basamağı olarak görülebilecek türde eylemleri yapan şairler, bu

⁶ Nitekim tezkirelerde bu konuya dair örneklere rastlanmaktadır. Gelibolulu Âli, Harîrî'nin yeni söz söylemeye kudreti olmadığı için tazmin suretinde hırsızlık (sirka) ve anlam aktarımı (tırâş) yaptığını söyler (İsen 1994: 135). Latîfi, Sehâyi'nin beyitlerinin birçoğunun tercüme veya tazmin olup eski divanlardan söz toplama şeklinde olduğunu söyler (Canım 2000: 298). Tevarüd de tazmin gibi şairler tarafından intihalle suçlanıldığında sığınılan meşru bir zemin olmuştur. Gelibolulu Âli, Monlâ Ârif'in şair Âhî'nin beytini tevarüd suretinde kaydettiğini söyler. Âli, birçok kimsenin buna itimat etmediğini, altmış bin beyit nazmeden üstada bu suçlamayı reva görmediğini belirtir (İsen 1994: 239). Aynı olaya Âşık Çelebi de yer vermiştir. Âşık Çelebi, Ârif'in çok duyulmuş olmasına rağmen Âhî'nin beytini yazdığını söyler. Ârif'e sorduğu zaman onun tevarüd diye cevap verdiğini belirtir (Kılıç 2010: 1026-1028). Âşık Çelebi,

Uçmasın yanlış haberler ol hümânun üstine
Âşiyân-ı zâga varmak düşmez anun üstine

matlı gazelin hem Zâtî'nin hem de Âhî'nin divanında yer aldığını söyler. Âhî'nin bu matlam Zâtî ile tevarüd davasını ettiğini söyler. Zâtî'nin ise Âhî'yi pek sevmediğini, onun hakkında hayırla konuşmadığını belirtir. Bunun sebebi olarak kendisinin matlamı gazeliyle aldığını sonra da tevarüd davası güttüğünü söyler (Kılıç 2010: 397, 1580). Bu örnekler bazen şairlerin kendilerine yönelik suçlamalar karşısında tevarüde sığındıklarını göstermektedir. İsen'e (1997: 342) göre eleştirilen, taklit veya çalma isnadı yakıştıramadığı şairin şiirine çoğu kez tevarüd muamelesi yapar. Çavuşoğlu (1998: 93) da tevarüdün mümkün olabileceğini ancak bilerek yapılmış olursa buna intihal denileceğini ve bunun büyük bir kabahat olarak görüleceğini belirtir.

⁷ Latîfi, tezkiresinin mukaddimesinde bu konuyu uzun uzun değerlendirmiş, şairleri yaratıcı ve taklitçi şairler olarak ikiye ayırmıştır. Taklitçi şairleri mahlas değiştirip kısmen veya tamamen çalanlar, hayide-guy ve suhan-çin olanlar, sarik-i kelim ve düzd-i ham u mukallid-i avam olanlar, tercüme ve tıraş, tazmin ve ictibas yapanlar gibi farklı yönlerden değerlendirip intihale yönelik önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Bk. Rıdvan Canım (2000). *Latîfi Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. Ankara: AKM Yay.

eylemleri doğrultusunda yer almışlardır. Buna göre yeni hayal bulamadığı için başkalarının daha önce söylediklerini aynen veya kısmen çalan; onlardan hayal, anlam ve mazmun alan; Fars şairlerinden tercüme yapıp kendi sözü gibi sunan; başkasının söylediklerinin lafzını değiştirerek yeni gibi söyleyen; başka şairleri taklit eden; başkasından tercüme ve tıraş eden, ıktibas ve tazminde bulunan; eskilerin divanlarından söz toplayan şairler vardır.

İntihal divan edebiyatında hem belagat kitaplarında hem tezkirelerde türlü yönlerden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda şiirlerinin bir kısmı intihal bağlamında incelenebilecek şairlerden biri de Vâsık'tır. On sekizinci yüzyılda yaşayan Vâsık'ın divanındaki bazı gazeller, 16. yüzyıl şairi Bâkî'nin aynı vezin, kafiye ve redifteki gazelleri ile hem lafız hem de anlam olarak büyük benzerlikler taşımaktadır.

1. Vâsık'ın Bâkî'yle Benzerlik Gösteren Şiirleri

Vâsık, 18. yüzyılda yaşamış bir divan şairidir. Şairin *Divan'ının* bilinen iki yazma nüshası vardır. Bunlardan biri, Suudi Arabistan'da Kral Abdulaziz Kütüphanesi 1811/200 numaraya kayıtlı müellif hattı olan nüshadır. *Divan'ın* diğer nüshası ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde T. 2890 numaraya kayıtlıdır⁸. Nüshanın istinsah kaydı bulunmamaktadır.

Mehmed Emîn Vâsık, Bâkî gibi İstanbullu bir şairdir. İmparatorluğun Halep, Şam, Mekke gibi merkezden uzak bölgelerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bâkî gibi müderrislikler yapmış, bir dönem onun gibi Halep'te bulunmuş, hatta Bâkî gibi Mekke kadılığı vazifesini icra etmiştir. Şair, 1751-52 yılında hayatını kaybetmiştir (Gürbüz 2011: 9-18). Şairin *Divan'ını* yayımlayan Gürbüz, çalışmasında Vâsık'ın 3, 58 ve 66 numaralı gazelleri ile Bâkî'nin aynı redifteki 12, 208, 221 numaralı gazelleri arasında nazireyi aşan benzerlikler bulunduğunu söylemektedir. Yazara göre Vâsık, bazı kelime ve terkipleri değiştirerek Bâkî'nin bu şiirlerini kendine mal etmiştir (Gürbüz 2011: 28). Gürbüz'ün Vâsık'ın kendisine mal ettiğini söylediği şiirlerin hepsi intihal değildir, ayrıca yazar tarafından zikredilmeyen ancak intihal olarak değerlendirilebilecek Vâsık'ın başka şiirleri de vardır. Bu bölümde Vâsık'ın Bâkî'yle lafız, hayal ve anlam olarak benzerlik gösteren şiirleri nazire ve intihal bağlamında incelenecektir.

Vâsık'ın Bâkî'den (ç)alıntılarında asıl şiirlerin⁹ aynen alındığını söyleyemeyiz. Vâsık, intihalin alt basamakları arasında değerlendirilebilecek uygulamalara yer vermiştir. Vâsık, her şeyden önce aldığı şiirlerin asıl şiirlerden birtakım uygulamalarla kısmen farklılaşmasını sağlamıştır¹⁰. Bu doğrultuda şairin ilk uygulaması, mısraı aynen almaktan kaçınmak olmuştur. Şairin lafız ve mana olarak Bâkî'den aldığı beyitlerin sayısı 25'tir. Bunların hiçbiri her yönüyle asıl şiirin aynısı değildir. İlk mısraı asıl şiirle tamamen aynı olan bir örnek yoktur. İkinci mısraı asıl şiirle tamamen aynı olan dört mısra (3/4, 57/4, 58/2, 107/3) vardır. İkinci mısraı asıl şiirden yalnızca bir kelime farklı olan mısra sayısı da (3/1, 3/3, 57/3, 107/5) dördüttür. Bu da Vâsık'ın asıl şiirlerin lafzını kısmen değiştirdiğini göstermektedir.

⁸ Bu iki nüshadan hareketle İ. Atik Gürbüz şairin divanını yayımlamıştır: İncinur Atik Gürbüz (2011). *Vâsık İllâhizâde Mehmed Emîn Divânı*. Ankara: Grafiker Yay.

⁹ Bu çalışmada, "asıl şiir" ifadesiyle intihal yapılan şiir; "zemin şiir" veya "model şiir" ifadesiyle tanzir edilen şiir anlatılmıştır.

¹⁰ Şair yaptığı işin farkındadır ve bunu gizlemek istemektedir. Gizlemek istediği için de asıl şiir üzerinde birtakım tasarruflarda bulunur. Aslında bu, bir dönüştürme ve başkalaştırma çalışmasıdır. İntihali yapan şair, eserdeki kelime, söz dizimi ve anlam üzerinde küçük oynamalar yaparak eseri, kendi eseri hâline dönüştürmeye çalışmaktadır.

Vâsık'ın şiirleri ile asıl şiirler arasında birtakım ilişkiler vardır. Bu ilişkiler, Bâkî'nin şiirlerini kendi şiirleri hâline dönüştürmeye çalışırken Vâsık'ın hangi yolları izlediğini göstermektedir. Bunlardan ilki, Vâsık'ın şiirlerin kelime dünyasına dair uygulamalarıdır. Vâsık'ın beş gazeli Bâkî'nin bazı gazelleri ile büyük benzerlikler taşımaktadır. Bunlardan üçü; birim sayısı, vezin, kafiyeyi oluşturan kelimeler ve bu kelimelerin sıralaması bakımından asıl şiirlerle tamamen aynıdır. Bu üç şiirde Bâkî toplam 193 kelime, Vâsık ise 200 kelime kullanmıştır. Vâsık'ın bu üç şiirde kullandığı 200 kelimedenden 125'i (% 63'ü) Bâkî'nin şiirlerindeki kelimelerle aynıdır. Vâsık, Bâkî'den farklı olarak sadece 75 kelimeye yer vermiştir. Bu da Vâsık'ın asıl şiirden anlam ve hayali alırken lafzı tamamen almadığını göstermektedir. Vâsık, asıl şiirden lafzen farklılaşmaya çalışırken yalnızca farklı kelimeler kullanarak bunu yapmamıştır. Asıl şiirdeki anlama bağlı kalan Vâsık, bu bağlantıyı % 62 ortak kelimelerle sağlarken -buna ek olarak- asıl şiirdeki bazı kelimelerin de müradiflerine (eş anlamlılarına) yer vermiştir. Bu kelimeler şunlardır:

Tablo 1. Eş ve Yakın Anımlı Kelimeler

VÂSIK - BÂKÎ	VÂSIK - BÂKÎ
arsa - meydân	hûn - kan
âkıbet - âhir	kalem - hâme
bahr - deryâ	mükedder olma - gam çekme
başım üzre - serde	ruhsâr - izâr, ruh
ceyş - sipeh	sahn-ı gülşen - gülsitân
çarh - dehr	sîne-zen - sine döger
dehr - çarh	sirişk - eşk
derd - elem	sürûr - şâd
fevâre - fıskıyye	şâzü'r-revân - şâdrvân
firâk - fûrkat	türâb - hâk
gün-be-gün - günden güne	zârî - figân
güneş - âfitâb	

Şair, asıl şiirle aynı veya eş anlamlı kelimeleri kullanarak asıl şiirdeki anlamı korurken asıl şiirden farklı kelimeler kullanarak da intihali gizlemeye çalışmaktadır¹¹.

Vâsık'ın asıl şiirleri, kendi şiirine dönüştürmeye çalışırken yer verdiği ikinci uygulama, söz dizimini değiştirmektir. Vâsık, asıl şiirdeki kelimelere kısmen müdahale ederek, söz dizimini değiştirerek asıl şiirden uzaklaşmaya çalışmıştır. Belagatte Vâsık'ın bu eylemi, kelimeleri ve söz dizimini kısmen değiştirerek yapılan sirkat türlerinden mesh ve igare ile değerlendirilmektedir.

VÂSIK	BÂKÎ
Hîç gelür mi 'âkıla dünyâ metâ'ından gurûr	'Âkil oldur gelmeye dünyâ metâ'ından gurûr
Ol iki zülf-i girih-gîr 'ârız-ı dil-dârda	'Ârızunda ol iki zülf-i girih-gîrün senün
'Arsa-i nazm içre tab'ım Haydar-ı Kerrârdır	Hayder-i Kerrâriyam meydân-ı nazmun Bâkiyâ
Çâk çâk etdi vücûdum şâneveş şemşîr-i 'aşk	Çâk çâk itsün beni şemşîr-i 'aşkun şâneveş

¹¹ Mehmed İzzet (1325: 217), "Def'u'l-Mesâlib fi Edebü's-Şâ'ir ve'l-Kâtib" adlı eserinde sözlerin tamamının veya bir kısmının eş anlamlıları olan sözlerle değiştirilmesini sirkat kabul eder. Sa'id Paşa da (Aydoğan 2009: 283), "Mîzânü'l-Edeb" adlı eserinde herhangi bir alt terim kullanmadan ele aldığı şiir hırsızlığı konusunda, bir şairin şiirinde bulunan mazmunu, başka bir şairin bazı kelimelerini değiştirmekle veya eş anlamlılarına dönüştürmekle yeniden şiir yazmasının hırsızlık sayılmasa da makbul dahi görülmediğini söyler.

Vâsık'ın izlediği üçüncü yol, asıl şiirden bazı kelimeleri çıkarırken asıl şiirde olmayan bazı kelimeleri ise şiire eklemektir. Vâsık'ın izlediği bu yol, gelenek tarafından sirkat suçlamasına maruz kalmamak yahut alıntısını mazur gösterebilmek içindir¹².

VÂSİK	BÂKÎ
Başım üzre zahm-ı hûnînin gül-i sad-bergveş	Seng-i bî-dâdunla serde zahm-ı hûnînum ki var
Bî-mey-i engûr medhûş u harâb-ı 'aşkınam	Mest ü medhûşam velî hâlî mey-i engûrdan
Çerh-i kec-refâtardan Vâsık mükedder olma kim	Devr elinden Bâkıyâ gam çekme 'âlem böyledür
Bulunmaz sâkiyâ 'âlemde böyle dil-güşâ meclis	Gel ey sâkî bulunmaz böyle 'âlî dil-güşâ meclis
Gerekmez bana cânân olmayınca sâkiyâ meclis	Cinân içre gerekmez bana cânân olmasa meclis
Hâk-i dergâhun durur firdevs-i a'lâdan garaz	Âsitânun hâkidür firdevs-i a'lâdan garaz
Kâse-i meh içre konmuş tâze sünbüldür bana	Suya konmuş iki garrâ tâze sünbüldür bana
Beni bir gamzesi câdû yine meftûn etdi	'Aklumu gamze-i câdûları meftûn itdi

İntihal, belagatte "ahz u serika" başlığı altında birçok alt başlığa sahiptir. Bu edebiyatta intihal çerçevesinde birçok terime yer verilmesi, intihalin farklı şekillerde yapılmasındandır. Bu doğrultuda intihal yapan şair, intihaline geleneğin meşru gördüğü uygulamalardan iktibas, tazmin yahut nazire izlenimi vermek, şiirin kendisine ait olduğu yönünde bir algı oluşturmak amacıyla asıl şiirdeki anlamda ya kısmen değişiklikler yapmış ya da anlamı farklı bir şekilde söylemeye çalışmıştır.

Vâsık, aşağıdaki beyitte asıl şiirde yer almayan bir tamlamaya yer vermiştir. Bu tamlamanın dışında asıl şiirde yer alan bir tamlamayı ise kullanmamıştır. Bâkî, sevgilinin acımasızca attığı taşlardan dolayı başında oluşan yaraları anlatmaktadır. Şair, bu kanlı yaraları sarığının kenarında bulunan renkli/güzel bir karanfile benzetmiştir. Şair, anlamı sarık kenarlarına iliştirilen karanfil üzerine kurmuştur. Vâsık, bu hayali, beytinde hemen hemen aynen tekrarlamıştır. Vâsık da başının üstündeki kanlı yaraları ele almıştır. Bâkî'de sevgilinin acımasızca attığı taşlarla ortaya çıkan yaralar, Vâsık'ta yerini yüz yapraklı güle bırakmıştır. Vâsık bu şekilde yaraların çokluğunu ön plana çıkarmıştır. Vâsık, ikinci mısraı ise Bâkî'den tazmin etmiştir. Vâsık, Bâkî gibi bu yaraları sarığına iliştirdiği karanfil olarak nitelendirmiştir. Bu beyit, yalnız başına değerlendirildiğinde nazire olarak kabul edilebilir. Zira nazirelerde tazmin edilen mısralara rastlamak mümkündür. Hatta Vâsık'ın ilk mısradaki asıl şiirden farklı olarak yaraları yüz yapraklı gül gibi görmesi de beytin nazire olduğunu düşündürmektedir. Ancak aynı gazelde Vâsık'ın diğer beyitlerinin asıl şiirle hem lafız hem de anlam olarak aynı olması beyte nazire dememizi zorlaştırmaktadır. Şairler, intihal yaparken bazen anlamı ve lafzı kısmen değiştirmişlerdir. Bu değiştirme, gelenekte selh ve ilmam ile ifade edilmiştir. Bu sebeple Vâsık'ın bu beyti, selh ve ilmam olarak değerlendirilebilir.

Başım üzre zahm-ı hûnînin gül-i sad-bergveş
Güşe-i destârda rengîn karanfüldür bana (Vâsık G. 3/4)

Seng-i bî-dâdunla serde zahm-ı hûnînum ki var
Güşe-i destârda rengîn karanfüldür bana (Bâkî G. 12/4)

¹² Mazur gösterebilmek içindir çünkü belagatte sirkat-i şîr başlığı altında incelenen uygulamaların hepsi aynı derecede kusur ifade etmemektedir. Bunlar arasında selh ve ilmama nispeten daha ılımlı yaklaşmıştır. Zira selh ve ilmamda asıl şiirden az bir lafız ve mana alınmaktadır. Ancak selh ve ilmamda dahi uygulamanın kabul edilebilir olmasını sağlayan kıstaslar vardır. Bunlardan biri, ikinci şiirin ilkinden değerli olmasıdır. Böyle olmadığı takdirde selh ve ilmam da ayplanmış ve reddedilmiştir.

Bâkî, sevgilinin aşkıyla hevesli tabiatının ney gibi hava dolu olduğunu, kendinden geçtiğini söyler. Şaire, âlemde gönül derdinden haberdar bir dost yoktur. Bâkî, beyitte "hevâ" kelimesinin anlamıyla oynayarak bu kelimeyi hem heves ile -cinas da yaparak- hem de ney ile ilişkilendirmiş ve "hava, arzu, heves, nağme" gibi çeşitli anlamlarını kastedecek şekilde kullanmıştır. Asıl şiirin bu yöndeki anlamı Vâsık'ın şiirinde yoktur. Vâsık da heves dolu yaratılışını Bâkî gibi ney ile ilişkilendirmiştir. Yalnız bu ilişkiyi farklı yönlerden kurmaya çalışmıştır. Vâsık, heves dolu yaratılışının ney gibi sararmış ve güçsüz olduğunu söylemiştir. Burada, Vâsık'ın ilişkiyi daha çok âşık-ney bağlamında kurduğu görülmektedir. İkinci mısra ise Bâkî'nin tekrarıdır. Vâsık, asıl şiirdeki gönül derdine karşılık sevgilinin aşkının derdini ele almış ve bunu anlayacak bir dostun olmadığını söylemiştir. Vâsık, Bâkî'nin hayalini kısmen farklı sözlerle tekrarlamıştır ancak Bâkî'deki anlam ilişkisine ulaşamamıştır. Bu durumda Vâsık'ın yaptığı, şairlerin ve tezkire yazarlarının deyimiyle hayide-guyluktur. Bâkî'nin kurduğu hayali ve bu hayale dayalı anlamı tekrarlamaktır. Daha önce söylenmiş olan bir hayali ve mazmunu, lafzı kısmen değiştirerek söylemektir. Doğrudan, birebir yapılmayan intihaller belagatte farklı alt başlıklarda değerlendirilmiştir. Belagatte "ahz u sirkat"e göre bakıldığında Vâsık, Bâkî'yi mesh etmiştir. Mesh ve igareye belli hususlar taşıdığı zaman müsamaha edilmiştir. Bu da şiir söyleme yeteneğine sahip şairin, etkisi altında kaldığı ve kendine mal etmek istediği şiiri ilk söyleyeninden daha güzel bir yolla, üzerinde türlü tasarruflarda bulunup kendine has hâle getirdiği zaman yani kopyadan üretime geçtiği zaman olmaktadır. Ancak burada Vâsık, Bâkî'nin sözcükler arası kurduğu başarılı anlam ilişkisini kuramamıştır. Söz diziminde ve lafızda bazı değişiklikler yapsa da hayal olarak Bâkî'nin söylediğinin üstüne çıkamamıştır.

Ney gibi zerd ü za'if oldu bu tab'-ı pür-heves
Derd-i 'aşk-ı yârı anlar bana yok bir hem-nefes (Vâsık G. 57/1)

Pür-hevâdur ney gibi 'aşkunla tab'-ı pür-heves
Derd-i dilden bâ-haber 'âlemde yok bir hem-nefes (Bâkî G. 211/1)

Aşağıdaki beyitte Bâkî, kadehin görüntüsünü feleğin aynasında güneş olarak düşünmüştür. Bu durumda, meclis de şarapla dolu kadehin ışıklarıyla aydınlanacaktır. Asıl şiirden farklı olarak şiirine bazı kelimeler ekleyen ve asıl şiirdeki bazı kelimeleri eş anlamlılarıyla karşılayan Vâsık, meclisteki halka içre kadehin güneş gibi döndüğünü ve böylece meclisin şarapla dolu kadehin ışıklarıyla aydınlandığını söylemiştir. İkinci mısraı aynen tekrarlayan Vâsık'ın hayale kattığı tek unsur, kadehin mecliste dönmesi ve bu dönmenin de güneşle ilişkilendirilmesidir.

Güneş gibi piyâle halka-i bezm içre devr etsin
Fürûg-ı sâgar-ı sahbâdan olsun pür-ziyâ meclis (Vâsık G. 58/2)

Piyâle 'aksi mir'ât-ı felekde âfitâb olsun
Fürûg-ı sâgar-ı sahbâdan olsun pür-ziyâ meclis (Bâkî G. 208/2)

Vâsık, aynı gazelin başka bir beytinde de benzer bir yöntemi kullanmıştır. Asıl şiirde yer alan bazı kelimeleri eş anlamlılarıyla karşılayan şair, asıl şiirdeki anlamın küçük bir kısmını değiştirmiştir. Bâkî, kadehin kan ağladığını (kanlı gözyaşları döktüğünü/çok üzüldüğünü), defin bağırını dövdüğünü ve neyin de inlediğini söylemiştir. Bu hâliyle meclis, aşkın gam ve derdine müptela olmuştur. Vâsık, asıl şiirden farklı olarak kadehin ağlaması yerine kanla dolu olduğunu söylemiştir. Def bağırını döverken, çalgıcı da inlemektedir. Meclis, bu hâliyle sevgilinin aşkının derdine müptela olmuştur. Asıl şiirdeki anlama bir güzellik verilmemiş, anlam farklı ve daha güzel bir ifade ile söylenmemiştir. Çok küçük değişikliklerle anlam tekrarlanmıştır.

Kadeh pür-hûn u def sîne-zen ü zârî-künân mutrib
Meger kim derd-i 'aşk-ı yâre olmuş mübtelâ meclis (Vâsık G. 58/4)

Kadeh kan aglayup def sîne döger ney figân eyler
Meger derd ü gam-ı 'aşka olupdur mübtelâ meclis (Bâkî G. 208/4)

Bâkî, sakiye seslenerek ondan, ölmeden evvel cana can katan şarabı yetiştirmesini istemiştir. Zira aşkın dert ve gamı, hâlini alt üst etmiştir. Asıl şiirden farklı olarak şarabın niteliğini değiştiren ve sakiye nitelik veren Vâsık, anlam olarak yeni bir şey söylememiştir. Vâsık, gül yüzlü sakiden saf şarabı getirip kendine sunmasını istemiştir. Zira aşkın dert ve gamı hâlini alt üst etmiştir. İkinci mısra asıl şiirden aynen alınmıştır.

Getir ey sâkî-i gül-çihre bana sun mey-i nâb
Hâlîmi derd ü gam-ı 'aşk diger-gûn etdi (Vâsık G. 107/3)

Sâkiyâ ölmedin irgür mey-i rûh-efzâyı
Hâlûmi derd ü gam-ı 'aşk diger-gûn itdi (Bâkî G. 491/2)

Bâkî, gazelinin matla beytinde sevgilinin büyüleyici bakışının aklını başından aldığı, sevgilinin saçının örgüsünün de gönlünü mecnun ettiğini söylemiştir. Bâkî, beyitte birçok kelime arasında ikili anlam ilişkisi kurmuştur. Şair, saçları bir zincir gibi düşünerek gönlünün mecnun gibi bu zincire bağlı olduğunu söylemiştir. Burada şair, delilerin zincire vurulması hadisesine göndermede bulunurken bunu da ilk mısra da aklının başından gittiğini söyleyerek belirtmiştir. Sevgilinin gamzesi ile cadı arasında ilişki kuran şair, dolaylı olarak hem nazarlı bakışa işaret etmiş hem de cadı, büyü münasebetiyle eskiden saç teline büyü yapılmasını hatırlatmıştır. Bâkî'nin beytinde türlü anlam ilişkileri ve kelimelerin çağrışım zenginliği, mısralar arasındaki paralel ilişki ile dikey anlam ilişkisini destekleyecek şekilde kurulmuştur. Vâsık ise asıl şiirde, ilk mısra da görülen anlamı aynen tekrarlamıştır. Vâsık'ı, sevgilinin büyüleyici bakışı etkilemiş, hayran etmiştir. Şair, bu durumda kendisine nasıl bir sihir sonucu mecnun olduğunu sormaktadır. Vâsık'ın şiirinde Bâkî'deki gibi türlü anlam ilişkileri yoktur, mısralar arasında paralelizm de mevcut değildir. Şair, Bâkî'nin beytinde birtakım değişiklikler yapmışsa da başarılı olamamıştır. Vâsık'ın yaptığı iş, belagatte göre ayıplanmış ve reddedilmiş bir iştir. Çünkü şair, asıl şiirden daha güzel bir şiir yazamamış, farklı bir ifade içinde yeni bir anlam ortaya koyamamıştır.

Beni bir gamzesi cādû yine meftûn etdi
Bilemem bana ne sihr eyledi mecnûn etdi (Vâsık G. 107/1)

'Aklumu gamze-i cādûları meftûn itdi
Gönlümü silsile-i mûları mecnûn itdi (Bâkî G. 491/1)

Bâkî, bir gazelinin makta beytinde fahriye yaparak kendini övmüştür. Şair, nazım alanının Hz. Ali gibi döne döne saldıran aslanıdır. Şairin kaleminin ucu, Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikâr, şairlik yaratılışı da Hz. Ali'nin bineği olan Döldül gibidir. Vâsık da Bâkî gibi şiirinin son beytinde aynı kelimelerle fahriye yapmıştır. Aynı kelimeleri kullanmasına rağmen Vâsık'ın kurduğu benzetme ilişkisi farklıdır. Bâkî'nin şairlik yaratılışı Döldül iken, Vâsık'ın şairlik yaratılışı nazım alanının döne döne saldıran aslanı Hz. Ali'dir. Döldül ise Bâkî'den farklı olarak şairin elindeki kalemidir. Vâsık, Bâkî gibi Hz. Ali'nin kılıcına yer vermemiştir. Şairin bu beyti, belagatte selh ve ilmam başlığı altında değerlendirilen sirkat türünü girmektedir. Vâsık, hem asıl şiirdeki sözleri - kısmen- değiştirmiş hem de asıl şiirden farklı bir hayal kurmuştur.

'Arsa-i nazm içre tab'ım Haydar-ı Kerrârdır

Dest-i Vâsıkda kalem gûyâ ki Düldüldür bana (Vâsık G. 3/5)

Hayder-i Kerrârıyam meydân-ı nazmun Bâkiyâ
Nevk-i hâme Zü'1-fekâr u tab' Düldüldür bana (Bâkî G. 12/5)

Yukarıdaki şiirler dışında Vâsık'ın sekiz beyitlik bir gazelinin dört beyti, Bâkî'nin başka bir gazelinen, parça parça çok belirgin izler taşımaktadır. Şiirlerin matla beyti benzer hayaller ihtiva etmektedir. Bâkî, şiirinde Mecnûn-Kays ile kendi elemini kıyaslamıştır. Şaire göre mahzun gönlünün elemini, Kays'la kıyaslamasına gerek yoktur. Zira o bir mecnundur, akli yoktur. Akli olmayanın ne derdi olabilir ki? Bâkî, beytinde "mecnûn" kelimesinin anlamıyla oynayarak bu kelimeyi tevriyeli kullanmıştır. Ayrıca "kays-kıyas" arasında şibh-i iştikak yapmıştır. Vâsık, ilk mısradaki Bâkî'nin manasını aynen tekrarlamıştır. O da mahzun gönlünün eleminin Kays'la kıyaslanmamasını istemiştir. Vâsık, ikinci mısradaki Bâkî'den ayrılmaktadır. Bâkî'deki söz oyununa yer vermemiş, aşkının Mecnun'a benzetilmemesini istemiştir. Matla beyitleri, zemin veya model şiirler ile nazire şiirler arasında en belirgin ilişkinin görüldüğü beyittir. Hatta şairler, çoğunlukla matlada aynı kafiyeli kelimelerin yanı sıra benzer söyleyişleri de tercih etmiştir. Dolayısıyla Vâsık'ın bu beyti, nazire sınırları içinde değerlendirilebilir.

Derdini Kaysa¹³ kıyâs etme dil-i mahzûnun
Nice teşbih edesin 'aşkın ana Mecnûnun (Vâsık G. 77/1)

Elemin Kaysa kıyâs itme dil-i mahzûnun
'Akli yog idi ne derdi var idi Mecnûnun (Bâkî G. 275/1)

Şiirlerin beşinci beyti aynı hayale dayanmakta, aynı söyleyiş özelliklerini taşımaktadır. Bâkî, âşıklığın bir alameti olan sararmış yüzü ele almıştır. Şaire gül renkli şarap renk vermiştir, şair de sararmış yüzünü sevgiliye gösterememektedir yahut göstermekten utanmaktadır. Zira sevgilinin hem yanağı hem de dudağı gül renkli şarabın verdiği renge sahiptir. Burada Bâkî, "renk" kelimesinin anlamıyla oynayarak -tevriye içinde- gül renkli şarabın aldatması, şaire oyun yapması üzerinde de durmuştur. Vâsık'ta benzer bir söz oyunu yoktur. Vâsık, âşığın sararmış, solgun yüzünü sevgilinin teşhis edemeyeceğini söyler. Zira sevgilinin elinde, gül renkli şarabın rengi vardır. Vâsık'ın bu beyti, birkaç kelime dışında asıl şiir ile lafız olarak aynıdır. Kurulan anlam ilişkisi ve hayal de benzerdir. Bu beyit, taşıdığı özellikler ile nazire sınırlarını aşmaktadır.

'Âşkın çihre-i zerden nice teşhis eyler
Sâkiyâ rengini gör elde mey-i gül-gûnun (Vâsık G. 77/5)

Yâre 'arz eyleyemez çihre-i zerdin Bâkî
Virdüğü rengi görün ana mey-i gül-gûnun (Bâkî G. 275/5)

Vâsık'ın şiirinin 6. beyti, Bâkî'nin şiirinin 3. beyti ile şekil, anlam ve hayal bakımından aynıdır. Bâkî, beytinde zenginliği ile meşhur, sonunda da tüm hazinesi toprak altında kalan Kârûn'a telmihte bulunmuştur. Şair, muhatabına seslenerek varsayalım ki Kârûn'un tüm mülküne sahipsin. Sonunda yine de mekânın toprağın altı yani mezar olacak diyerek onu uyarmaktadır. Bâkî, hayalini telmih sanatına yüklemiştir; şair, "mâl-mâlik" arasında cinas yapmıştır. Vâsık, kendi şiirinde Bâkî'nin beytindeki bazı kelimelerin eş anlamlılarını (âkıbet-âhur, türâb-hâk) kullanmıştır. Eş anlamlı ve ortak kelimeler kullanarak benzer bir hayale yer vermiştir. Vâsık da muhatabını uyarmıştır. Zenginliği ile meşhur Kârûn'un hazinesinin ona hiçbir fayda

¹³ Gürbüz tarafından kelime "kılsa" şeklinde okunmuştur. Bâkî'nin şiiriyle taşıdığı anlam özelliklerinden dolayı kelimenin "Kays" olması daha doğrudur.

sağlamayacağını, sonunda uyuyacağı yerin yani mezarının toprak altı olacağını söyleyerek Bâkî'nin hikemî söyleyişini tekrarlamıştır. Vâsık, bu beytinde Bâkî gibi telmih yapmış ancak Bâkî'deki gibi bir söz oyununa ve cinasa yer vermemiştir.

'Âkîbet hâbgehin zîr-i türâb olsa gerek
Ne müfid ola sana genci meger Kârûnun (Vâsık G. 77/6)

Zîr-i hâk olsa gerek menzîlün âhır n'idelüm
Mâline mâlik imişsin tutalum Kârûnun (Bâkî G. 275/3)

Bâkî, aynı gazelinin ikinci beytinde kendisini seçkin sayan ve öyle geçinen muhatabını uyarır. Ona, feleğin ne kadar zalim olduğunu ancak başına gelince anlayacağını söylerken eskilerin felek hakkındaki inanışlarına göndermede bulunur. Vâsık ise ne kadar seçkin bir şah da olsa feleğin ne denli zalim olduğunu can çekişirken, inceden inceye hissedeceğini söyler. Beyitler arasında lafız değişse de anlam birbirine yakındır. Her iki beyitte de feleğin aynı yönüne işaret edilmiştir. Bâkî'de feleğin bu yönü, başına gelince anlaşılacağı söylenirken Vâsık'ta son nefeste anlaşılacağı ifade edilmiştir. Beyit, Bâkî'nin şiiri model alınarak yazılmış bir naziredir.

Ne kadar şâh-ı ser-efrâz ise gaddâr idigin
Mû-be-mû hâlet-i nez'inde tuyar¹⁴ gerdûnun (Vâsık G. 77/7)

Ey ser-efrâz geçen kimse ne gaddâr idügin
Başuna tokunacak anlayasın gerdûnun (Bâkî G. 275/2)

1.1. İntihal 1

Vâsık'ın 3 numaralı gazeli, şekil yönünden Bâkî'nin 12 numaralı gazeli ile aynıdır. Asıl şiirde kafiye olarak tercih edilen tüm kelimeler, Vâsık'ın şiirinde de aynı düzende kafiye olarak yer almıştır. Asıl şiirdeki beyit sayısı ve sıralamasını Vâsık kendi şiirinde aynen korumuştur. Vâsık aynı kafiyeli kelimeleri, aynı beyitlerde ve aynı anlam ilişkileri içinde kullanmıştır.

BÂKÎ	VÂSİK
Gül-sitân bezm-i şarâb u câm-ı mey güldür bana Kulkul-ı halk-i surâhî savt-ı bülbüldür bana	Sahn-ı gülşen bezm-i 'işret câm-ı mey güldür bana Kulkul-ı câm-ı surâhî savt-ı bülbüldür bana
'Ârızunda ol iki zülf-i girih-gîrün senün Suya konmuş iki garrâ tâze sünbüldür bana	Ol iki zülf-i girih-gîr 'ârız-ı dil-dârda Kâse-i meh içre konmuş tâze sünbüldür bana
Mest ü medhûşam velî hâlî mey-i engûrdan La'l-i nâbun hâleti keyfiyyet-i müldür bana ¹⁵	Bî-mey-i engûr medhûş u harâb-ı 'aşkınam La'l-i nâbun gûyiyâ keyfiyyet-i müldür bana
Seng-i bî-dâdunla serde zahm-ı hûnînüm ki var Gûşe-i destârda rengîn karanfüldür bana	Başım üzre zahm-ı hûnînün gül-i sad-bergeş Gûşe-i destârda rengîn karanfüldür bana
Hayder-i Kerrâriyam meydân-ı nazmun Bâkiyâ Nevk-i hâme Zü'l-fekâr u tab' Döldüldür bana	'Arsa-i nazm içre tab'ım Haydar-ı Kerrârdır Dest-i Vâsıkda kalem gûyâ ki Döldüldür bana

1.2. İntihal 2

Vâsık'ın 57 numaralı gazeli, Bâkî'nin 211 numaralı gazeli ile şekil olarak her yönüyle aynıdır. Vâsık, asıl şiirdeki aruz kalıbını kullanmıştır. Asıl şiirde kafiye olarak tercih edilen tüm kelimeleri Vâsık da kafiye olarak tercih etmiştir. Asıl şiirdeki beyit

¹⁴ Gürbüz tarafından "tuyar" şeklinde okunan kelime hissetmek anlamına gelen "tuy-" fiili olmalıdır.

¹⁵ Bu beyit Küçük'ün divan yayımında dördüncü beyittir ancak Küçük'ün divan metnini kurarken karşılaştırdığı nüshalardan birinde şiirin üçüncü beyti olarak kayıtlıdır.

sayısını ve sıralamasını Vâsık kendi şiirinde aynen korumuştur. Vâsık, aynı kafiyeli kelimeleri, aynı beyitlerde ve aynı anlam ilişkileri içinde kullanmıştır.

BÂKÎ	VÂSİK
Pür-hevâdur ney gibi 'aşkunla tab'-ı pür-heves Derd-i dilden bâ-haber 'âlemde yok bir hem-nefes	Ney gibi zerd ü za'if oldu bu tab'-ı pür-heves Derd-i 'aşk-ı yârı anlar bana yok bir hem-nefes
Çâk çâk itsün beni şemşîr-i gamzen ¹⁶ şâneveş Zülfüne tek 'âkîbet olsun müyesser dest-res	Çâk çâk etdi vücûdum şâneveş şemşîr-i 'aşk Zülfüne bârî olaydı 'âkîbet bir dest-res
'Aşkunun deryâsına nisbet vücûd-ı kâ'inât Mevc-i bahr-i bî-kerân üzre bir avuç hâr u has	Bahr-i bî-pâyâmı 'aşkında vücûd-ı kâ'inât Mevce-i bahr-i kerân üzre bir avuc hâr u has
'Âkil oldur gelmeye dünyâ metâ'ından gurûr Müddet-i devr-i felek bir demdür âdem bir nefes	Hîç gelir mi 'âkıla dünyâ metâ'ından gurûr Müddet-i devr-i felek bir demdür âdem bir nefes
Devr elinden Bâkıyâ gam çekme 'âlem böyledür Gül nasîb-i hâr u has bülbül giriftâr-ı kafes	Çerh-i kec-reftârdan Vâsık mükedder olma kim Rûzî-i gül hâr u hasdır mu'âşâş bülbül kafes ¹⁷

1.3. İntihal 3

Vâsık'ın 58 numaralı gazeli, Bâkî'nin 208 numaralı gazeli ile aynı anlam ve şekil özelliklerine sahiptir. Şiirlerin kalıpları aynıdır. Asıl şiirde kafiye olarak tercih edilen tüm kelimeleri Vâsık da şiirinde kafiye olarak tercih etmiştir. Asıl şiirdeki beyit sayısını ve sıralamasını Vâsık kendi şiirinde aynen korumuştur. Vâsık, aynı kafiyeli kelimeleri, aynı beyitlerde ve aynı anlam ilişkileri içinde kullanmıştır. Asıl şiir ile Vâsık'ın şiiri arasında şekil olarak hiçbir fark yoktur.

BÂKÎ	VÂSİK
Gel ey sâkî bulunmaz böyle 'âlî dil-güşâ meclis Getür câm-ı musaffâyı kim olsun pür-safâ meclis	Bulunmaz sâkiyâ 'âlemde böyle dil-güşâ meclis Getir câm-ı mey-i gülgünü olsun pür-safâ meclis
Piyâle 'aksi mir'ât-ı felekde âfitâb olsun Fürûg-ı sâgar-ı sahbâdan olsun pür-ziyâ meclis	Güneş gibi piyâle halka-i bezm içre devr etsin Fürûg-ı sâgar-ı sahbâdan olsun pür-ziyâ meclis
Şarâb Âb-ı hayât u câm-ı zerrîn âfitâb olsa Cinân içre gerekmez bana cânân olmasa meclis	Şarâb-ı nâb eger 'ayn-ı hayât olsa bu bezm içre Gerekmez bana cânân olmayınca sâkiyâ meclis
Kadeh kan ağlayup def sine döger ney figân eyler Meger derd ü gam-ı aşka olupdur mübtelâ meclis	Kadeh pür-hûn u def sine-zen ü zârî-künân mutrîb Meger kim derd-i aşk-ı yâra olmuş mübtelâ meclis
Kadeh fiskıyye mey su halka-i rindân anun havzı Sarây-ı şevka şâdırvân olupdur Bâkıyâ meclis ¹⁸	Surâhî sanki fevvâre su mudur hum anun havzı Cihâna şevke bir şâzü'r-revândır Vâsıkâ meclis

1.4. Nazireden İntihale

Vâsık'ın 107 numaralı gazeli ile Bâkî'nin 491 numaralı gazeli arasında nazireyi aşan benzerlikler vardır. Öncelikle her iki şiir aynı vezin, kafiye ve rediftedir. Ancak şiirlerin birim sayıları farklıdır. Benzerlik gösteren mısralarda diğer örneklerde olduğu gibi kafiyeli kelimeler aynıdır. İki şiir arasında, nazire açısından ise oldukça farklı bir yön bulunmaktadır. Şekil bakımından nazire özellikleri taşıyan şiir, anlam bakımından ise nazirenin sınırlarını aşmaktadır. Şiiri asıl ilginç kılan ise divanda "merhûm şeyhü'l-islâm Efendi-zâde'ye nazîre" olduğunun kayıtlı olmasıdır. Bu kayıt, okuyucular için nazire şiir ile model şiir arasında kurulacak bir ilişkiyi kolaylaştıracak ve model şiiri tespitinde bir kıyas unsuru olarak kullanılacaktır. Ancak Vâsık'ın bu açıklamasına rağmen şiirinin beş beyti, Bâkî'nin gazeli ile en iyi ihtimalle nazire olarak ilişkilendirilebilir. Vâsık'ın tanıklığına rağmen bu şiirin belirtildiği gibi başka bir şairin şiirine nazire

¹⁶ Küçük'te şöyle bir nüsha farkı vardır: şemşîr-i 'aşkun. Vâsık'ın bu nüshayı gördüğü anlaşılmaktadır.

¹⁷ Gürbüz tarafından "bülbül-i kafes" şeklinde tamlamalı okunmuştur. Bu şekildeki bir okuma hem vezni bozmakta hem de anlama uymamaktadır.

¹⁸ Küçük'ün metin kurarken tercih ettiği iki nüshada bu mısra için şöyle bir nüsha farkı vardır: Sarây-ı işrete şâzz-ı revândur Bâkıyâ meclis.

olduğu kabul edilse dahi Vâsık'ın bu şiirinin Bâkî'nin şiiriyle taşıdığı nazireyi aşan benzerlik ilişkisi değişmeyecektir. Yani bu şiirin bazı beyitleri nazire görünümlü intihaldir.

BÂKİ	VÂSİK
1 'Aklımı gamze-i câdûları meftûn itdi Gönlümi silsile-i mûları mecnûn itdi	1 Beni bir gamzesi câdû yine meftûn etdi Bilemem bana ne sihr eyledi mecnûn etdi
4 Rûz-ı fûrkatde hücum eyleyüp eşk-i gül-gûn Sipeh-i sabr u sükûn üzre şebîhûn itdi	2 Yenemem rûz-ı firâkında sirişk-i çeşmi Ceyş-i ârâm u sükûn üzre şebîhûn etdi
2 Sâkiyâ ölmedin irgür mey-i rûh-efzâyı Hâlümü derd ü gam-ı 'aşk diger-gûn itdi	3 Getir ey sâkî-i gül-çihre bana sun mey-i nâb Hâlümü derd ü gam-ı 'aşk diger-gûn etdi
6 Ruhına mâ'il iken sevdi 'izârını gönül Âh kim derdümü günden güne efzûn itdi	4 Nic' olur sabr edemem sevdi gönül ruhsârın Âh kim derd-i dili gün-be-gün efzûn etdi
7 Bâkiyâ şâdîlık eyleser 'aceb mi agyâr Çarh anun tâlî'ini gör nice meymûn itdi	5 Nice izhâr-ı sürûr etmeye Vâsık agyâr Dehr anun tâlî'ini gör nice meymûn etdi

1.5. Nazireden İntihale

Vâsık'ın 77 numaralı gazeli sekiz beyitlik bir gazel olup bu gazelin dört beyti, Bâkî'nin 275 numaralı gazeliyle çok yakın benzerlikler taşımaktadır. Her iki şiir aynı vezin, kafiye ve rediftedir. Vâsık'ın şiiri sekiz, Bâkî'nin şiiri beş beyittir. Vâsık'ın, Bâkî'nin şiiri ile benzerlik gösteren dört beyti model şiirle aynı kafiyeli kelimelere sahiptir. Şiirlerin matla beyti, benzer hayaller ihtiva etmektedir. Matla beyitleri zemin veya model şiirler ile nazire şiirler arasında en belirgin ilişkinin görüldüğü beyitlerdir. Hatta şairler, matlada çoğunlukla aynı kafiyeli kelimeleri ve benzer söyleyişleri tercih etmişlerdir. Dolayısıyla ilk beyit, nazire ilişkisi içinde değerlendirilebilir. Şiirlerin beşinci beyti, aynı hayale dayanmakta, aynı söyleyiş özelliklerini taşımaktadır. Vâsık'ın bu beyti, birkaç kelime dışında model şiirle lafız olarak aynıdır. Lafızın yanı sıra kurulan anlam ilişkisi ve hayal de aynıdır. Bu beyit, nazire sınırlarını aşmaktadır. Vâsık'ın şiirinin altıncı beyti, Bâkî'nin şiirinin üçüncü beytiyle anlam ve hayal bakımından aynıdır. Vâsık'ın şiirinin yedinci beyti, Bâkî'nin şiirinin ikinci beyti ile ilişkilidir. Vâsık'ta lafız kısmen değişse de anlam aynıdır. Beyit, başarısız bir nazire görünümündedir. Sonuç olarak Vâsık'ın bu gazeli tam bir intihal değildir¹⁹. Zira Vâsık, model aldığı şiiri, anlam olarak kısmen değiştirmiştir.

BÂKİ	VÂSİK
1 Elemin Kaysa kıyâs itme dil-i mahzûnun 'Aklı yog idi ne derdi var idi Mecnûnun	1 Derdini Kaysa kıyâs etme dil-i mahzûnun Nice teşbîh edesin 'aşkın ana Mecnûnun
5 Yâre 'arz eyleyemez çihre-i zerdin Bâkî Virdüğü rengi görün ana mey-i gül-gûnun	5 'Âşkın çihre-i zerden nice teşhîs eyler Sâkiyâ rengini gör elde mey-i gül-gûnun
3 Zîr-i hâk olsa gerek menzilün âhur n'idelüm Mâline mâlik imişsin tusalum Kârûnun	6 'Âkıbet hâbgehîn zîr-i türâb olsa gerek Ne müfid ola sana genci meger Kârûnun
2 Ey ser-efrâz geçen kimse ne gaddâr idügin Başuna tokunacak anlayasın gerdûnun	7 Ne kadar şâh-ı ser-efrâz ise gaddâr idügin Mû-be-mû hâlet-i nez'inde tuyar gerdûnun

¹⁹ Burada bir hususu belirtmekte fayda görüyoruz: Vâsık da diğer divan şairleri gibi birçok kişiye nazire yazmıştır. Gürbüz (2011: 21), yaptığı inceleme sonucu Vâsık'ın çoğu çağdaşı olmak üzere Dâ'î, Es'ad Efendi, Nazîrâ, Ref'et, Sâlim, Zeynî ve Ziyâ'î gibi birçok şaire nazire yazdığını tespit etmiştir. Bu nazirelerin bir kısmında şair, bazen başlıkta bazen de naziresinin maktanda kime nazire yazdığını belirtmiştir. Kendisi de bazen farklı şairleri, şiirlerine nazire söylemeye davet etmiştir. Vâsık'ın bu nazireleri ile söz konusu model şiirler arasında, Bâkî'den aldığı şiirlerdeki oranda bir hayal ve anlam benzerliği yoktur.

1.6. Nazire

Vâsık'ın 66 numaralı gazeli, *Divan'ı* yayımlayan Gürbüz (2011: 28) tarafından intihal olarak değerlendirilmiştir. Bu şiirin yalnız ilk beyti Bâkî'nin 221 numaralı gazeli ile aynıdır. Bu şiir, şekil olarak değerlendirildiğinde model şiirle aynı kalıptadır. Şiirin, model şiirle birim sayısı aynıdır. Yalnız ilk beyitteki kafiyeli kelimeler ortaktır. Diğer dört beyitteki kafiyeli kelimeler, model şiirden farklıdır. İlk beyit dışında beyitler arası bir anlam ve söz ilişkisi yoktur. Bizce bu şiir, intihalden ziyade nazire olarak değerlendirmelidir. Zira nazire şiir ile model veya zemin şiir arasındaki belirgin ilişkilerden biri şiirlerin matla beyitleri arasındaki söyleyiş ve hayal yakınlığı olup bu yakınlık şiirde görülmektedir.

BÂKÎ	VÂSİK
Âsitânun hâkidür firdevs-i a'lâdan garaz Kâmetündür ravza-i cennetde Tûbâdan garaz	Hâk-i dergâhın durur Firdevs-i a'lâdan garaz Kâmetindir bana cennet içre Tûbâdan garaz
Mürdeler ihyâ ider enfâs-ı müşğînün senün Nutk-ı cân-bahşundur í câz-ı Mesîhâdan garaz	'Âşıkın maksûdu izhâr-ı mahabbetdir hemân Kûy-ı dil-berde varıp bunca temennâdan garaz
Sim-i eşkün yolına hârc eylemekden aglama Yâ nedür ey 'âşık-ı şûride dünyâdan garaz	Çârsûy-ı yârda bir güft ü gûy-ı 'aşkıdır Nahl-i gülde bülbüle bu şûr u gavgâdan garaz
Ârzû-yı cilve-i nahl-i revânundur senün Bâgda seyr-i hurâm-ı serv-i bâlâdan garaz	'Ârif ol sultân-ı 'aşka hizmet eyle ey hakîm İntisâb-ı dergeh-i Hakdır bu sevdâdan garaz
Bâkiyâ dil mülkini dil-ber niçün târâc ider Pâdişâh olan nedür şehri ni yağmâdan garaz	Gûş-ı cânla dinlemektir murg-ı dilden bir sürûd ²⁰ Murgzâr-ı dehri ey Vâsık temâşâdan garaz

1.7. Tazmin

Vâsık, Mevlevî şeyhi Şeyh Ebû Bekr-i Vefâyî'ye (ö. 1583) bağlılığını dile getirdiği gazelinin ikinci beytinde Bâkî'nin bir kasidesinden tazmin yapmıştır. Şair tazmininde Bâkî'nin adını anmamış, ona bir göndermede bulunmamıştır.

Bi-hamdî'llâh refîk oldu yine tevîk-i Rabbânî
Muzaffer kıldı sultân-ı cevân-baht-ı cihân-bânı (Bâkî K. 14/1)

Bi-hamdî'llâh refîk oldu yine tevîk-i Rabbânî
Gelip yüz sürdüm el-hak âstân-ı Şeyh Ebû Bekre (Vâsık G. 102/2)

Sonuç

Belagatte ve tezkirelerde intihal ve çeşitlerinin nasıl ele alındığı hakkında genel bilgiler verilen bu çalışmada, 18. yüzyıl şairi Vâsık'ın 16. yüzyıl şairi Bâkî'yle benzerlik gösteren şiirleri nazireden etkilenmeye, etkilenmeden sirkate incelenmeye çalışılmıştır. Bu inceleme sonucunda, onun bazı şiirlerinin Bâkî'den intihal olduğu anlaşılmıştır.

Vâsık'ın yaptığı iş, belagatteki ahz u sirkat veya serikat-i şî'riyye açısından değerlendirildiğinde bazı şiirlerde mesh ve igare bazılarında ise selh ve ilmam olarak değerlendirilebilir. Vâsık, asıl şiirlerdeki söz sıralamasını bazen değiştirmiştir. Asıl şiiri her yönüyle almamış, lafızda kısmen değişiklikler yapmış, bazen asıl şiirdeki kelimelerin eş veya yakın anlamlılarını kullanmıştır. Birçok yerde Bâkî'nin hayalini aynen tekrarlamış, az da olsa anlamda değişiklikler yapmıştır. Vâsık'ın şiirlerinin bir kısmı mesh ve igare örneğidir çünkü Vâsık lafızlarda ufak tefek değişikliklere yer vermiş, kelimelerin yerlerini değiştirmesine rağmen manayı aynen almıştır. Ancak mesh ve igarelerinde Vâsık'ın başarılı olduğunu söylemek zordur. Zira belagatte mesh ve

²⁰ Gürbüz tarafından "sürûr" şeklinde okunan kelime anlam gereği "sürûd" olmalıdır.

igare yapan şair sözü kısaltarak, açıklayarak veya anlam ekleyerek güzel bir üslupla kendine mahsus kılarırsa, ilk şiirden daha güzel bir şiir meydana getirirse yaptığı iş kabul görür ve beğenilir. Vâsık'ın şiirlerinde böyle bir özellik bulunmamaktadır. Vâsık'ın şiirlerinin bir kısmı selh ve ilmam örneğidir çünkü Vâsık, bu şiirlerinde asıl şiirlerden farklı olarak kelimeleri değiştirmiş, kısmen farklı sözcükler kullanarak anlamı almıştır. Vâsık, bazen manayı bütünüyle alırken bazen de mananın bir kısmını almıştır. Ancak bu örneklerde Vâsık'ın asıl şiirden çok az bir lafzı aldığını söylemek zordur.

Tezkirelere göre Vâsık'ın yaptığı iş, bir şairin mahlasını değiştirip veya içinden kendi işine yarayan ve kendi şiirine benzeyen birkaç beyti alıp şiir yazmaktır. Tezkirelere göre Vâsık, vezinli söz söyleme konusunda yeteneği olan ancak orijinal hayal ve mana bulamadığı zaman, yeni bir şey söyleyemeyen şairin eylemini yapmaktadır. Vâsık, Bâkî'nin şiirlerinden manalar çaldığı için "sarik-i kelam"; Bâkî'nin daha önce söylediklerini tekrarladığı için "hayide-guy" ve "suhan-çin" dir.

Şairin penceresinden baktığımızda Vâsık'ın yaptığı iş; Sünbül-zâde Vehbî'nin²¹ deyimiyile sözlerine selh, ilmam, tevarüd hatta bizce nazire deyip aybını ve söz hırsızlığını gizlemeye çalışan şairin eylemidir. Divan şairleri, başkasından yapılan anlam aşırımlarını, mazmun çalmaları, anlam tekrarlarını hoş karşılamadıkları için, bu tarz eylemde bulunan kimseleri "anlam tıraş eden, hayide söz söyleyen, başkasının anlam elbisesini giyen kimseler" olarak nitelendirmişlerdir. Şiirde ma'nî-i hasa, ihtira ve icada önem verdikleri için mananın özgün olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu yönden bakıldığında Vâsık'ın Bâkî'yle benzerlik gösteren şiirlerinde özgün bir mana olmadığı gibi bir yaratma da söz konusu değildir. Vâsık, bu şiirlerinde yeni bir yol çizememiş, yeni mazmunlar kullanamamış, hâsılı görülmemiş, söylenmemiş, duyulmamış sözlere yer verememiştir.

Kaynaklar

- Abdünnâfî İsmet (1289). *En-Nef'û'l-Muavvel Tercümetü't-Telhis ve'l-Mutavvel*. İstanbul: Dârü't-Tıbaat'ül-Âmire.
- Açıkgöz, N. (2017). *Riyâzü's-Şu'arâ*. Kültür Bakanlığı E-Kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> (11.10.2017)
- Akdemir, H. (1999). *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*. İzmir: Nil Yay.
- Akdoğan, Y. (t.y.). *Ahmedî Dîvân*. Kültür Bakanlığı E-Kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0> (18/09/2016)
- Akdoğan, Y. (t.y.). *Ahmedî İskender-nâme*. Kültür Bakanlığı E-Kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10667,ahmediskendernameyasarakdoganpdf.pdf?0> (29.09.2015)
- Aydoğan, S. (2009). *Diyarbakırlı Sa'id Paşa Mîzânü'l-Edeb*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Aytekin, M. (2006). *Vak'anüvîs Halîl Nûrî'nin Matla'u'n-Nûr Adlı Telhîs Tercümesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bilgegil, M. K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*. 2. bs. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Canım, R. (2000). *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*. Ankara: AKM Yay.
- Çavuşoğlu, M. (1998). *Divanlar Arasında*. Ankara: Akçağ Yay.
- Güneş, H. (2009). *Mehmet Rif'at Mecamiü'l-Edeb Birinci Cilt*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.

²¹ Selh ü ilmâm u tevarüd deyü sonra çalışır
'Aybını setre niçe düzd-i tüvânâ-yı suhan K. 51/71 (Yenikale, 2012)

- Gürbüz, İ. A. (2011). *Vâsık İlâhîzâde Mehmed Emîn Dîvânı*. Ankara: Grafiker Yay.
- İsen, M. (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yay.
- İsen, M. (1997). "Tevarüd mü İntihal mi". *Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ Yay.
- Kaplan, H. (2017). "Divan Edebiyatında İntihal: Alıntı mı Çalıntı mı?". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 40: 39-98.
- Karabey, T., Atalay, M. (2000). *Ahmed Cevedet Paşa Belâgat-ı Osmâniyye*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kılıç, A. (2007). *Ahmed Hamdî Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî*. Kayseri: Laçın Yay.
- Kılıç, F. (2010). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ 1-2-3*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yay.
- Mehmed Abdurrahman (1309). *Belâgat-ı Osmâniyye*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Mehmed İzzet (1325). *Def'u'l-Mesâlib fi Edebi's-Şâ'ir ve'l-Kâtib*. İstanbul: Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Matbaası.
- Menemenlizâde Tahir (1314). *Osmânî Edebiyatı*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Râşid Aşki (1318). *Lisân-ı Kavâ'id-i Osmâniyye İlm-i Belâgat*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Saraç, M. A. Y. (2004). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. 3. bs. İstanbul: Gökkuşbe Yay.
- Sertkaya, O. F. (1999). "Tevarüd mü? Adaptasyon mu? Nazîre mi? Yoksa İntihâl Yani Sirkat-i Şiir mi?". *İlmî Araştırmalar* 7:191-199.
- Sungur, N. (2006). *Tâcî-zâde Cafer Çelebi Heves-nâme (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Ankara: TDK Yay.
- Süleyman Paşa (1288). *Mebâni'l-İnşâ*. İstanbul: Mekteb-i Fünun-ı Harbiye-i Hazret-i Şahane Matbaası.
- Uysal, R. S. (2010). *Belâgat ve Edebî Sanatlar Lüğati*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yenikale, A. (2012). *Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı*. Kültür Bakanlığı E-Kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10651,sunbul-zade-vehbipdf.pdf?0> (18.09.2016)
- Yetik, H. K. (2005). *Edebiyatta Çalıntı*. İstanbul: İnkılâp Yay.

